

ESTETIKOS PROBLEMAS „AUŠROJE“ IR „VARPE“

B. GENZELIS

XIX a. pabaigoje lietuvių spaudoje pasirodo įvairiausio pobūdžio veikalų, literatūra darosi vis aštresniu ideologiniu ginklu, kyla literatūrinė polemika, kurioje aiškiai atsispindi to meto klasiniai prieštaravimai. „Tuo pagrindu kuriasi pirmoji mūsų literatūrinė kritika, o kartu su ja iškyla ir literatūros teorijos bei estetikos problemos. Reikšmingas kritikos faktorius — atsiradusi periodinė spauda. . . Pirmieji kritikinio realizmo estetikos pradmenys susiję su pažangia literatūrine kritika, pradėjusia reikštis „Aušroje“, o ypač išaugusia „Varpe“¹, nes tai buvo pirmoji laisva nuo carinės ir bažnytinės cenzūros lietuviška spauda. Tačiau ji buvo veikiama to meto mūsų visuomenės prieštaravimų, kurie savo ruožtu atsispindėjo estetikoje. Todėl šio straipsnio tyrimo objektu ir imamos estetikos problemos „Aušroje“ ir „Varpe“.

Mūsų mokslinėje literatūroje išsamiai išnagrinėti XIX a. pabaigos literatūrinės kritikos klausimai². Joje tam tikru aspektu, t. y. kiek tai liečia literatūrinę kritiką, aptariamos ir estetikos problemos. Tačiau minėtų darbų autoriai savo tyrinėjimo objektu nelaikė tuo metu vykusios kovos estetikoje. Šiuo straipsniu ir siekiame bent iš dalies nušviesti idėjų kovą estetikoje XIX a. pabaigoje, parodyti, kaip į mūsų literatūrą buvo įvedamos estetikos sąvokos. Visais estetikos klausimais formavosi skirtingos koncepcijos, kurių pagrindu buvo keliami skirtingi reikalavimai literatūrai ir menui.

Šių koncepcijų formavimuisi didžiulės įtakos turėjo Rusijoje ir Vakarų Europoje paplitusios estetinės teorijos (Lesingo, Kanto, Hegelio, Herderio, Šilerio, rusų revoliucinių demokratų, o taip pat V. Solovjovo, F. Tiutčevo). „Aušros“ ir „Varpo“ teoretikai nebuvo filosofai-profesionalai, jie domėjosi tik tais klausimais, kurie, jų nuomone, turėjo praktinę reikšmę Lietuvai. Tokiu būdu „Aušra“ ir „Varpas“ iš esmės tik supažindindavo savo skaitytojus su Rusijoje ir Vakarų Europoje paplitusiomis estetinėmis idėjomis. Todėl „Aušros“ ir „Varpo“ teoretikų kūryboje kartais esti ir eklektizmo elementų. Tačiau minėtoje periodikoje keliami reikalavimai literatūrai ir menui parodo to meto estetinės minties lygį Lietuvoje, mūsų kultūros vystymosi kelią.

¹ I. Kostkevičiūtė, Kritikinis realizmas lietuvių spaudoje, V., 1956, p. 88—89.

² I. Kostkevičiūtė, Kritinis realizmas lietuvių prozoje XIX a. pabaigoje — XX a. pradžioje, 399 p., V. Kubiliaus straipsnis „J. Mačys-Kėkštas“ knygoje „J. Mačys-Kėkštas, Raštai“, V., 1961, p. 3—40; A. Sprindis, Lietuvių literatūrinė kritika (1861—1905), V., 1957, 385 p. ir kiti.

Didžiulės praktinės reikšmės tais laikais turėjo meno ir tikrovės santykio nustatymas. Šie klausimai tapo diskusijos objektu nuo pat pirmo „Aušros“ numerio pasirodymo. Pagrindinė diskusijos priežastis buvo ta, kad „Aušroje“ beveik nebuvo apybraižų, apsakymų, o visą jos medžiagą užgožė abstrakčios eilės apie gamtą, suidealizuotą senovę. Kilo klausimas: ar tokia literatūra reikalinga. Ir „Aušroje“ įsiliepsnojo diskusija, kurios priežastimi buvo 1885 m. Nr. 9 išspausdintas J. Mačio-Kėkšto straipsnis „Mūsų vargai“, kuriame jis reikalavo iš literatūros daugiau dėmesio skirti realiosios tikrovės atvaizdavimui.

Šiame straipsnyje J. Mačys-Kėkštas nurodė, kad „inteligencija mažai tesirūpina apie reikalus žmonių, per tai visas stovi labai žemai. Visur tamsa, nesuprotis. Kaip-gi tą išvengti?... Per ką galima pakelti dvasių mūsų žmonių?“³ — klausė J. Mačys-Kėkštas ir atsakė — per spaudą, nes žmogui „nereikalinga esti nūnai važinėti į kitą kokią ten ypatystę arba atradimu: nes aš bet kokioje knygoje galiu rasti aprašymą ir paveikslą jo. Išgalis tai milžiniškas“⁴. Toliau Mačys-Kėkštas kaltina inteligentiją, kad ji mažai rašė liaudžiai gerų knygų. „O pas mus ar darbuojasi kas ant šio ploto? — klausia Mačys-Kėkštas, — Turime apsigindami pripažinti, kad mažai, mažai kas. O vienok kaip tai yra reikalinga! Juk knyga greičiausiai gali pamokinti žmogų, jei jos įtalpė patiekta kaip prigulint, — jei jos tūrestis rūsti. Negali to pasakyti apie dainas, kurios šiame laike kaip ir tyčia užplūdo viską. Ant galo, pati sveika nuovoka rodo, knygą pamokininčią, kaip geriaus... elgties šiokiame ar tokiame atsitikime gyvenos, kaip užlaikyti dorą, esant kur kas naudingesnes, neg ištisi pluoštai giesmių ir dainų. Iš tikrųjų įstabu matyti, kaip kuone visi dabarnykščiai Lietuvininkai griebiasi už eilių. Tur būt, kiekvienas iš eilėraščių laiko sau per reikmę pradėti savo trusą plote tėviškumo nežymu eilučių. Ir tiek, kad jau matome kelias knygeles išduotas ir vis tik dainų ir giesmių (lyg jau dabar lietuviams toks linksmas laikas, kad tik giedoti ir dainuoti) rodo tiesa tos mansties knygas, t. y. gyvenimiškos ar rašo kas?“⁵. Romantiniai svaičiojimai, jo nuomone, neduoda žmogui jokios naudos, nes tik „knyga rūščios įtalpos pamokins jį, kaip kovoti už būvį ir pasiekti laimę, kaip iš medegiškos pusės, taip ir iš doriškos. Mūsų žmogus taip iš visų pašalių yra suspaustas nemaloniomis aplinkstovėmis, jo būvio apistata tokia baugė yra, jog jam ne laikas giedoti ir dainuoti. Mokinkime jį, garbingi viltaučiai, — kviečia Mačys-Kėkštas, — kaip gyventi, kaip išnaikinti tas ydas jų, kurios apsupusios yra mūsų kraštą... Mokinkime kaip kovoti su vargu, neišmone, suktumu“⁶. Literatūros ir meno tikslas, Mačio-Kėkšto nuomone, išmokyti liaudį kovoti dėl geresnio gyvenimo. „Negalime nei valandėlę laiko užmiršti tos teisybės, — rašė jis, — kad ne vien audrose mūsų su ginklu rankose žūsta genties, kad yra myriaus ganstus, nelemtas, kaip antai: ekonomiška ir draugijine kruša“⁷. Visas gyvenimas turi atsispindėti mene ir „knygos gali mokinti kiekvienos atvašės darbo, pasielgimo įvairiuose priepuoliuose (atvejuose — *B. G.*) gyvenimo žmogaus, gali rodyti, kaip vesti dorišką gyvenimą, atakinti žmogų dėl matymo įvairių piktadėjų, apsupusių draugiją ir t. t. Tokios galėtų būti patiekiamos... savopu rašymu... Prie tam reikia žiūrėti, idant jos būtų... lengvai suprantamos“⁸.

³ „Ausra“, 1885, Nr. 9, p. 257. Straipsnyje cituojama pagal dabartinę rašybą, paliekant tuometinį stilių.

⁴ Ten pat.

⁵ Ten pat, p. 258—259.

⁶ Ten pat, p. 259.

⁷ Ten pat, p. 260.

⁸ Ten pat.

Tokius praktiškus uždavinius literatams statė Mačys-Kėkštas. Jis bandė apginti jaunąją lietuvių literatūrą nuo idealistinio estetizmo. Prieš šį pažangų požiūrį į meną „Aušroje“ pasisakė J. Zauerveinas, kuris straipsnyje „Medega ir dvasė“ bandė įrodyti, jog poezijos esmė glūdi jos abstraktybėje, jos atitrūkime nuo realaus gyvenimo. J. Zauerveinas iš teisingų pastabų, kad tautai reikalingi ir poetai, ir kitų specialybių žmonės, padarė idealistines išvadas: „Ir kur-poezijos nėra, ten ir tautiško gyvasties jau bus galas“⁹. Jo nuomone, poezija (t. y. sąmonė) yra istorijos varomoji jėga. Čia jis bando pateikti ir „pavyzdžių“: „O vokiečiai vėl, prašalaičių jungą nusikratyti norėdami, su anomis Kiornerio ir Arndto aukštomis giesmėmis į karą traukdami savo priešininkus pergalėjo. O kas tai viename pusšimtyje, kad Vokietija, vidutinės nesandoros ir tulieriopu persiskyrimu delei, be sylos lyg ant žemės gulėjo — kas tada tautiškos vienybės mislį ir norėjimą išlaikė...? Ar ne tas pats senasis Arndtas, dar švedų padanu (piliečiu — *B. G.*) gimęs, kurs savo pagirtąją giesmę: „Kur yra Vokiečių tėvyne?“ ir nemaloningame čese vis iš naujo užgęstantį ir silpnyn einantį tėvyniškumą macnei pabudindavo?“¹⁰. Poezija — dvasios pasireiškimo forma, darnus eilių skambumas — štai kas pagal Zauerveiną yra tikroji poezija ir tik ši poezija, ir daugiau niekas kitas neišaukština tautos ir epochos, nes poezija, kaip dvasinis reiškiny, nemirtinga. „Kūnas medegiškas gyvasties; kad ir daug ištaisė, kad gražiausiai žydėjo, tik syki tur pragaišti. Ale dvasė ir jos darbai pasilieka ant amžių, kūno ir kūniško bagotumo reikia ant česo, dvasės ir dvasiškos bagotumo reikia ant amžių amžių. Ale dvasės ir dušios nesmertelnystės gražiausias abroz as ant žemes yra nesmertelnystė vardo, nesmertelnystė tikro gyriaus nuo vienos eilės giminių iki kitos, o iki galiausiųjų česų, toliaus padumavojo“¹¹.

Šiame straipsnyje J. Zauerveinas įrodinėjo, kad mokslas ir ekonomika niekadous neišaukština žmogaus ir jo tautos. Žmogaus dvasinį pergyvenimą jis priešpastato visai jo veiklai: „Ką Grikonams, ką Rimijonams visa jųjų gospadorystė būtų mačyjsi, jei ne jų dvasė ir nesuskaitytinus neprietelius dvasės išsikėlime, dvasės ginklais, dvasės darbais pergalėti būtų įstengusi? Ar bene Ksenofanto „Ekonomika Grykoniu“, ar Kalumelo raštai apie ūkininkystę, Rimijonis į tokią nesmertelno gyriaus padangę būtų galėję iškelti? . . Viena ūkininkystė ir jos rašėjai tik nebūtų Grikonių ir Rimijonų vardą šviesiausiomis žvaigždėmis ant istorijos dangaus padarę. Tai davė tiktai jų nesmertelni giesmininkai. . . Jei Horacijus ir dar geriaus savo ūki su įkvėtimu ir vandens užleidimu arba nuleidimu aprūpinęs būtų, tai tik dabar jau senai užmiršta būtų, tame tarpe kad jojo giesmelė apie „versmę „Bandusijos“ iki amžiu žmonėms smertelnei į ausis skambės, o ne tiktai jojo, bet ir jo tautos vardą nesmertelnu padaryti gelbės“¹². Taigi, ekonominiai laimėjimai, anot J. Zauerveino, neturi jokios įtakos ateinančioms kartoms. Čia jis ne tik ekonomiką priešpastato poezijai, bet ir laikosi nuomonės, esą moksliniai atsiekimai neturi jokio poveikio istorijai. Nę gyvenimas formuoja meną, o menas — gyvenimą — štai Zauerveino estetikos išieities taškas. Ir „čėσαι tegul teesie rūsti, ale mūsų dvasė tik ne rūstumu, ne rugojimu bei susipykinimu, ne liūdnumu bei apmaudu, bet tiktai linksnumu, beje tikru krikščionišku ir poetišku linksnumu ir anų česų rūstumą pergalės. *Tam dalykui* ir visos mūsų giesmės. . . *Tam dalykui* dangiškasis dievas mums teduoda tikra „dvasę iš aukštybės“ kuri taip pat yra poezijos bei giesmininkystės dvasė“¹³, užbaigia savo mintis apie poeziją Zauerveinas.

⁹ „Auszra“, 1886, Nr. 1, p. 4.

¹⁰ Ten pat.

¹¹ Ten pat, p. 4—5.

¹² Ten pat, p. 5.

¹³ Ten pat, p. 6.

Tokiu būdu, pasisakydamas prieš materializmą, jis mėgino įtvirtinti idealistinės estetikos pradus Lietuvoje.

Šiai idealistinei koncepcijai davė griežtą atkirtį J. Mačys-Kėkštas kitame savo straipsnyje „Dvasė ir medega“. Jame Mačys-Kėkštas nurodo, kad reikalinga tokia poezija, kuri įkvėptų žmones kovai dėl savo laisvės, dėl geresnės ateities. Jo manymu, liaudžiai reikalingos „Marselijietės“. Prancūzijos „pergalinga revoliucija parodė visai beveik Europai kelią atgal iš Prancūzijos ir iškilmingai perėjo skersai ir išilgai visą pasvietį su garsu anos giesmutės“¹⁴. Toliau jis atremia Zauerveino kaltinimą, kad jis išstojaš prieš poeziją aplamai, ir pabrėžia, kad jis pasisako prieš beverčią poeziją. Mačys-Kėkštas rašo: „poezija poezijai nelygi: taigi čia ir visas akstinas. Aš sakęs esu: bemelai ir giesmės su dainomis gali būti naudingos (supraskit — gali, jeigu geros), tuo parodydamas savo pažvilgį į tą dalyką“¹⁵. Čia Mačys-Kėkštas gina materialistinės estetikos principus. Jis teisingai pastebi, kad ginčas tarp jo ir Zauerveino nėra ginčas dėl eilių rašymo formos, o yra ginčas tarp materialistinio ir idealistinio požiūrio į meną. Mačys-Kėkštas drąsiai priima Zauerveino kaltinimą „už prisišliejimą prie medegiškumo“¹⁶ ir patvirtina, kad yra materialistas¹⁷. Šiame straipsnyje jis įrodinėjo, kad materija yra pirminė, o sąmonė antrinė, ir iš šių pozicijų bandė prieiti prie estetikos klausimų. Tęsdamas pažangiosios estetinės minties tradicijas Lietuvoje, J. Mačys-Kėkštas sako, kad poetas turi gerai pažinti liaudies gyvenimą, ir tik to pažinimo stoka gali privesti prie tų išvadų, kurias padarė Zauerveinas, izoliuotai nuo visuomenės traktuodamas poetą. Jis bandė išvelgti ir priežastis, dėl kurių Zauerveinas idealistiškai traktuoja meno klausimus. Viena iš priežasčių, Mačio-Kėkšto nuomone, yra ta, kad Zauerveinas nežino Lietuvos liaudies gyvenimo; jos siekių ir vargų. Iš tikrųjų, šis J. Mačio-Kėkšto pareikštas Zauerveino adresu kaltinimas yra pagrįstas.

Zauerveinas, savo kilme vokiečių, atvykęs į lietuvių gyvenamas sritis, išmoko lietuvių kalbos ir aktyviai įsijungė į „Aušros“ laikraščio leidimą, tačiau nebendravo su liaudimi, nežinojo jos gyvenimo. Bet tai netrukė Zauerveinui laikyti save vieninteliu lietuvių poetu, apie ką jis atvirai pareiškė: „Aš pats, kurs bene daugiaus lietuviškų giesmelių sutaisiau, ne kaip bile koks kitas gyvas žmogus, tik pilnai išpažinau ypatišką svarbumą medegiškos kultūros... Aš, bene visų lietuviškų giesmininkų vardan, tūrėsiu tą mums primestąją pirštinę pakelti“¹⁸. Taip apibūdina savo motyvus, dėl kurių jis, J. Zauerveinas, pasisako prieš Mačio-Kėkšto straipsnį „Mūsų vargai“.

Atsakydamas į tai, Mačys-Kėkštas teisingai pastebėjo: „Tamsta, p. S., negyveni tarpe mūsų žmonių ir nenumanei tobulai viso jų būdo ir dvasės; bet mes, kurie visą laiką besitrinam tarp jų, galime gerai žinoti, kas jiems yra naudinga ir padaro juose labai įtekmę, o kas ne“¹⁹. Šiame straipsnyje J. Mačys-Kėkštas nurodo, jog lietuviai turi kūrinių, kurie „paliko juose įspūdį ir pakrutino jausmus, ant kiek galėjau patirti, yra „Žemaičių muzikas“, „Jeva“²⁰. Jis kviečia toliau tęsti šias realistines bei demokratines tradicijas, o ne svaičioti apie gryną formą, abstrakčią Lietuvą ir pan. „Daug naudingesniais per tai būtų jiems raštai rūščios įtalpos, kurie (atkartoju) pamokytų juos kovoti su taip nemalonioms įtarmėms dabarnykščio gyvenimi-

¹⁴ J. Mačys-Kėkštas, Raštai, p. 161—162.

¹⁵ Ten pat, p. 162.

¹⁶ Ten pat.

¹⁷ Ten pat.

¹⁸ „Ausra“, 1886, Nr. 1, p. 3.

¹⁹ J. Mačys-Kėkštas, Raštai, p. 162.

²⁰ Ten pat.

mo ir pavojum ekonomiškos krypties, bauginančios šiandien Europą, o ypač Lietuvą (noriu sakyti — lietuvius), nes kadangi pas mus kas ne artojas ir ne elgeta, tas ne lietuvis“²¹. Taigi, J. Mačys-Kėkštas reikalavo rašyti artojams, o ne ponams. Anot jo, literatūros paskirtis — tarnauti liaudžiai, padėti jai pakęsti savo gyvenimo sąlygas. „Tegul mūsų gentė turės tvirtą pamatą po kojomis, tada galėsime pašnekėti apie poeziją. . . Mes gi rašinėdami dykam laike eiles arba rūpindamies apie lietuviškas pavardes, lapines kepures ir tolygius dalykus, o tikrus reikalus genties ir draugijos palikdami užpakalyje, ar neatsiliksim vieni sau, bevadaują savo šešėlius? Ne, jeigu apsiėmėm tarnauti draugijai, kalbėkimė apie jos reikalus, apie jos vargus ir pilką ritimąsi už būvį, palengvinkim jai tas ristynes, parodykim kelią, o tada galėsime pasididžiuodami tarti, jogei esame tikrais draugininkais ir tėvynainiais“²², — rašė Mačys-Kėkštas. Tokios poezijos, tarnaujančios savo liaudies interesams, pavyzdžiu Mačys-Kėkštas laikė T. Ševčenkos poeziją. Ir, kai J. Andziulaitis-Kalnėnas pirmasis į lietuvių kalbą vertė Ševčenkos eiles ir jas spausdino „Aušroje“, Mačys-Kėkštas buvo įsitikinęs, kad kaip tik tokia poezija reikalinga Lietuvai: „Duokit mums poezijos, nes tai yra gaivastis, kur aptildo, išgydo širdies ir dvasios ronas, užduotas nemaloningo gyvenimo, bet tokios poezijos kokia yra „Jeva“ Kalnėno (Ševčenkos eilėraščio „Topolis“ vertimas.— B. G.), trykštanti gyvasčio ir nepagadinta statyba, o ne skambėjimų pataisymą, tankiai „poezija“ vadinama“. . .²³ — atsakė jis J. Zauerveinui.

Taigi, sutikdamas, kad menas yra dvasinis reiškiny, Mačys-Kėkštas manė, kad menas yra materialiosios būties atspindys ir todėl gyvenimas apsprendžia meną, kai tuo tarpu J. Zauerveinas įrodinėjo, kad dvasiniai reiškiniai apsprendžia materialiosios būties vystymąsi.

Siame ginče su Zauerveinu J. Mačys-Kėkštą palaikė J. Šliupas. Tai aki-vaizdžiai matyti iš pastarojo knygos „Lietuviškieji raštai ir raštininkai“, kurią jis atspausdino savo „Aušroje“ spausdintų straipsnių pagrindu.

Šioje knygoje ir straipsniuose „Aušroje“ Šliupas įrodinėjo, kad menininko tikslas padėti žmonėms suprasti savo vargo priežastis, kad menas vystosi drauge su gyvenimu. Jis taip pat kritikavo idealistinius svaičiojimus apie būtus „gerus laikus“. Knygos „Lietuviškieji raštai ir raštininkai“ įžangoje Šliupas rašė: „Mūsų mokintiesnieji, o tankiai nemokintieji, viengėčiai neretai šneka, kad tiktai viduramžinė Lietuva turėjusi savo didžiavyrius, kovojusius už laimę lietuviškos tautos, . . . o mūsų gadynė esanti lyg bergždina, nedaug prisidėjusi dėl pabudinimo lietuvių, o labiausiai dėl paplatinimo mokslo tarp žmonių Lietuvos apšviestūnai mažai ką esą nuveikę. Tai nemaža neteisybė“²⁴. Čia pat jis nurodo, kad Lietuva nužengė toli į priekį, nes toje galingoje „viduramžinoje Lietuvoje“ ne tik nebuvo savitų rašytojų, bet ir rašto. Lietuva galėjo pasiekti aukšto civilizacijos laipsnio, veikiama kaimyninių tautų kultūros ir savo šalyje besivystančių vidinių procesų. Dėl to vyko nuolatinis „protiškas žengimas į priešakį“²⁵. Tačiau, jo nuomone, dalis žmonių to „žengimo į priekį“ nepastebėjo, nes neturėjo žinių apie praeities kultūrą. Savo knyga Šliupas tikisi „užpildyti šią spragą“²⁶. Jis nagrinėjo literatūros vystymosi Lietuvoje vėromąsias jėgas ir paneigė nuomonę, kad Lietuvai kultūrą atnešė katalikybė. „Katalikų kunigai nesirūpino apie pakėlimą lietuviškos kalbos

²¹ Ten pat.

²² Ten pat, p. 163.

²³ Ten pat, p. 162.

²⁴ *Lietuvos Mylėtojas (J. Šliupas)*, Lietuviszkieji rasztai ir rasztininkai, Tilžė, 1890, p. 5.

²⁵ Ten pat.

²⁶ Ten pat.

į raštišką kalbą, iki neėmė platintiesi Lietuvoje liuterybė“²⁷. Rietenas tarp įvairių religijų Šliupas vertina teigiamai, nes tai, jo nuomone, padėjo išryškinti abiejų religijų silpnoms pusėms ir sutrukdė religijai pajungti meną savo kontrolei. Jis teisingai pastebėjo, kad nors pirmieji lietuvių kalba rašyti veikalai buvo religinių raštų vertimai, tačiau jie padėjo formuotis lietuvių raštijai. Jis padarė išvadą, kad kultūra, menas vystosi objektyviai. Dvasininkija nenorėjo to vystymosi, tačiau, stengdamasi propaguoti savo „tiesas“, buvo priversta ieškoti tam tikrų kelių. Raštas buvo vienas iš tokių kelių, bet, priešingai bažnyčios norams, jis padėjo žmonėms išbristi iš tamsos.

Taigi, nagrinėjant meno ir tikrovės santykių klausimus, iškilo meno ir mokslo tarpusavio santykio bei meno ir mokslo atsiradimo problemos. Šiuos klausimus mėgino išsiaiškinti ir J. Basanavičius, kuris į meną ir mokslą žiūrėjo istoriškai. Menas, jo nuomone, buvo pirminė žmonių tarpusavio bendravimo priemonė: žmogus, norėdamas geriau įsidėmėti įvairius reiškinius, o svarbiausia, įstatymus, pradėjo dainuoti. Tuo pat metu Basanavičiaus dainą laikė ir pirmine poezijos forma²⁸. Raštas, anot jo, atsirado vėliau, t. y. tada, kai žmogus savo padidėjusių žinių negalėjo perteikti vien tik daina ir kilo būtinybė tiksliai fiksuoti pažintus reiškinius bei žmogaus mintis. Čia J. Basanavičius savo samprotavimuose apie rašto ir poezijos kilmę rėmėsi Aristotelium. Apie tai jis ir pats nurodė: „Aristotelis sako: „pirm atradimo rašto, provos (zokonai), kad jos netaptų užmirštos, buvo paprastai dainuojamos“²⁹. Taigi Basanavičius dainos ir rašto atsiradimą pirmoje eilėje sieja su įstatymų leidimu. Bandydamas tai pagrįsti, jis samprotavo: „Šiandien jau išnykus Lietuvoje senoviškoms p r o v ų d a i n o m s, arba, tiesiog sakant, d a i n o m s (Gesetze), žodis „daina“ tik dėl paženklavimo svietišų giesmų beliekti; tik kalbant: „iš dainos žodį neišmesi“, regis, prie senovėje giedamų zokonų, dainų prigul ir iš gilios senovės daina!“³⁰.

Vadinasi, menas fiksuoti tam tikras žmogaus žinias. Tik vėliau, Basanavičiaus nuomone, išsiskyrė meno ir mokslo objektai. Šios pažiūros laikėsi ir Šliupas, kuris pastebėjo, pavyzdžiui, kad literatūra, kaip meno rūšis, negali vystytis be mokslo, nes jau pats rašto atsiradimo faktas — mokslinių atsiekimų išdava³¹. Žmogaus mokslinė ir meninė veikla yra tarpusavyje glaudžiai susijusi. „Tolesniai raštininkas neatskiria dailę arba priemonę (ars) nuo mokslo“³², — rašė jis. Mokslas, J. Šliupo nuomone, duoda tikras žinias apie pasaulį, o literatūra ir menas atspindi tas žinias meniniais vaizdiniais. Dėl to literatūra ir menas vystosi drauge su gyvenimu ir mokslu. J. Šliupas straipsnyje „Apgulmi raštų skyriai“ taip pat stengėsi nustatyti santykį tarp meno ir mokslo. Jis nagrinėjo pačias sąvokas „literatūra“ bei „raštai“ ir esamus tarp jų bendrumą bei skirtingumus: „pagal kilmę raštai skiriasi į tautinius raštus ir dailius raštus“, — rašė jis, čia pat įterpdamas pastabą: „nenutikęs ties manimi aptarimas“, nes „tautiniai raštai būtų ta visa rašliava, kuri pasiliti tautos: taigi čia patilptų ir istorija ir tiesų raštai, ir apie augimą ir daug kitų, lygiai kaip pareina čia pasakos ir dainos“³³, — rašė savo pastaboje Šliupas. Toliau jis mėgina suklasifikuoti visus meno žanrus: „Poezija, muzika, skulptorytė (skulptūra. — B. G.), nam-

²⁷ *Lietuvos Mylėtojas (J. Šliupas)*, cit. veik., p. 9.

²⁸ „Ausra“, 1886, Nr. 3, p. 65—71.

²⁹ Ten pat, p. 70.

³⁰ Ten pat, p. 71.

³¹ *J. Šliupas*, Ten pat, p. 13; „Ausra“, 1883, Nr. 7, p. 203—208.

³² Ten pat, p. 204.

³³ Ten pat p. 204.

statyba (architektūra.— B. G.) — tai vaisiai dailės³⁴. Kuo gi skiriasi tada mokslas ir dailė? „Dailėje atsispindi daugiausia jausmas ir vaidentuvė,— sakė jis,— o moksle patyrimas, samprotavimas ir vaidentuvė“³⁵. Taigi, Šliupo nuomone, tarp meno ir mokslo yra bendri (vaidentuvė) ir skirtingi (mene — jausmas, moksle — patyrimas, samprotavimas) bruožai. Vado- vaudamasis šia koncepcija, Šliupas bandė duoti tolesnę mokslo ir meno klasifikaciją. Žinoma, šiandien negalim sutikti su tokiais mokslo ir meno apibrėžimais. Jų tobulumu nebuvo tikras ir pats Šliupas, kuris čia pat siūlė kitus apibrėžimus. „Tautinius raštus geriau būtų vadinti žodinystė (išnašoje Šliupas pažymi, kad šis terminas taip pat netinkamas, nes žodi- nystė reiškia žodyną.— B. G.), nes jie yra kilę nuo gyvo žodžio ir užsilaiko žodžiuose, t. y. gyvoje kalboje žmonių, o ypač prastųjų žmonių, nepasi- litėjusių viršesnio prašvetimo ir nenusitrinusių dar nuo savęs senovės dvasininkų pramonės užvalkalų“³⁶. Tuo būdu Šliupui terminai „tautiniai raštai“ ir „žodinystė“ reiškia tai, ką mes šiandien vadiname tautosaka. O čia vėl kyla klausimas, ar yra skirtumas tarp grožinės literatūros ir tautosakos? Šį skirtumą Šliupas taip nusako: Tautosaka — liaudies kūryba, „dailūs gi raštai yra mokintų vyrų sudėti ant paveiklslo vertininkų senosios ir naujosios gadynės“³⁷. Toliau jis sako, jog mokslo vyrai gali užrašyti ir savaip perdirbti „tautinius raštus“, o raštininkų, t. y. rašytojų, kūriniai gali būti liaudies perpasakojami ir papildomi. Tautosaka, Šliupo žodžiais, atsirado dėl liaudies neraštingumo, nes žmonės, būdami neraštingi, negalėjo užrašyti savo samprotavimų. Taigi, meno atsiradimo klausimu Šliupo ir Basanavičiaus nuomonės sutapo. Toliau, klasifikuodamas tautosaką ir grožinę literatūrą, Šliupas rašė: „Mūsų lietuviška žodinystė, kaip ir visokia svetima, skiriasi į dvi dalis: pasakos ir dainos“³⁸, o „dailūs raštai vėl yra skiriami į dvi dalis, kurių paženklinimui visam prašviestame sviete ir vartojami išmirusių kalbų žodžiai: proza ir poezija“³⁹. Taigi, Šliupas ne tik aiškino savo skaitytojui, kad negalima priešpastatyti grožinės litera- tūros tautosakai, o literatūros bei meno — mokslui, bet ir bandė parodyti esamą skirtumą tarp prozos ir poezijos sąvokų.

„Proza,— rašė jis,— žodis lotyniškas (prorsus — tiesus, prospa ora- tio — tiesi kalba), ženklina kalba prasta, vartojama kasdieniniame apsi- ėjime, išreiškiančią veikalų arba nusidavimų pasakojime prastais, tikrais žodžiais.

Poezija, žodis graikiškas (nuo veiksmazodžio poezio — daryti, tvirti, pramatyti), ženklina kalba dailiai sutaisyta, pagal vienos ilgųjų ir striugų- jų balsinių žodžiuose. Poezija dar yra vadinama jungtine kalba, nes joje visados atsitinka žodžiai, patogiai, tankiai posmuose, lygiai sumestos ir posmais surištos siūlu sruogos arba tačiau gražieji žiedai iš daržų ir laukų surinkti ir dailiai surišti,— vienon kvietkon (rišelyn)“⁴⁰.

Tačiau ar kiekvienas pasakojimas prastais, nors ir tikrais žodžiais yra proza ir ar kiekviena „dailiai sutaisyta kalba“ — poezija? Kokie reikalavi- mai turi būti statomi prozaikui ir poetui? Ar poezija yra vien žodžio žaismas, ar ji reikalinga Lietuvai? Kokią reikšmę turi turėti eilinio žmo- gaus gyvenime „dailieji raštai“ ir kaip jie turi padėti žmogui? Į šiuos klausimus bandė duoti atsakymą S. Dagilis.

³⁴ Ten pat.

³⁵ Ten pat.

³⁶ Ten pat.

³⁷ Ten pat.

³⁸ Ten pat.

³⁹ Ten pat, p. 205.

⁴⁰ Ten pat.

„Senesnėse gadynėse raštai buvo dalinami į poeziją ir prozą,— rašė jis,— pagal jų viršutinį būdą: viskas, kas eilėmis parašyta, vadinosi poezija, o ištisas raštas — proza. Bet koks žvilgsnis antskryiu, kaip paremtas ant viršutinio pamato, su visu teisybės neišreiškia. Poezija gali būti ir ne eilėmis parašyta, o vėl blogos eilės gali nieko bendro turėti su poezija: greičiaus joms prider eilinkystės vardas, ir sudėtojas tokių eilių yra tikras eilinkas, eiliadirbis, o ne poetas. Dėl tos pačios priežasties poezija neesti giesmininkystė, nes ši, žemindama tikrai eiles, kurias vienui nintelei ir deri giedojimui arba dainavimui, neapima viso to, ką žymina poezija“⁴¹,— darė teisingas išvadas Dagilis, kad poezijos esmė ne vien išorinėje eilėdaros formoje. Vystydamas šį iš esmės teisingą požiūrį į meną, jis nurodo, kad „ne eilėse „Šilelio“ (A. Baranausko „Anykščių šilelis“.— B. G.) tilpsta poezija, bet išreikškime mįslių“⁴². Kas yra, anot Dagilio, proza? „Dėl geresnio išmanymo tos tiesos sulyginisime „Anykščių šilelį“ ir „Aprašymą žemės turtų,— rašė Dagilis, turėdamas galvoje Sliupo informacinio pobūdžio straipsnį apie žemės struktūrą. Pastebėjęs, kad „Anykščių šilelis“ — tipiškas poezijos kūrinys, o „Aprašymas žemės turtų“ — prozos, toliau rašė Dagilis,— „tvertojas „Anykščių šilelio“... apie zokonus sudėjimo eilių mažai tesirūpino, taigi, jei mes sujauktume ir suardytume visas tas eiles liki paskutinei, visgi nieko poetiška vertybe lygaus Šileliui visuose lietuviškuose raštuose atrasti negalėtume“⁴³. Vadinasi, anot S. Dagilio, poetas nesivadovauja jokiais dėsniais, tuo poetas skiriasi nuo mokslininko. Poetui nereikalinga jokios kitos išankstinės informacijos apie reiškinis, išskyrus tą, kurią jis pats suvokia savo jausmais. Todėl mokslininkas suteikia skaitytojui objektyvias žinias apie pasaulį, kai tuo tarpu poetas — meninius vaizdinius. Toliau Dagilis šitaip nusako, jo nuomone, esamą skirtingumą tarp mokslo ir poezijos: „Rašėjas paskutinio iš paminėtų veikalų (t. y. „Aprašymo žemės turtų.— B. G.) suteikia skaitytojui žinias apie visokius akmenis... Jis nieko, nieko nuo savęs neprideda, nieko iš galvos neišmįslyja, o pasako tik tai, kas iš tikro yra... Iš to apsakymo skaitytojas semia sau žinias apie daiktus, išstato savo mįslyje ir apima protu, t. y. supranta. Tokiu būdu aprašomi daiktai jam persiverčia į mįslių“⁴⁴.

Tačiau, sutapatinus prozą su moksline ir populiariąja moksline literatūra, grožinė literatūra suprantama pernelyg siaurai, nes grožinė literatūra, tai — ne vien poezija. Kita vertus, argi mokslinė veikla yra tik esamos padėties konstatavimas? Sutikus su šiuo Dagilio požiūriu, išeity, kad mokslininkas nėra kūrėjas, o tik faktų registratorius, kuriam nereikalinga kūrybinė fantazija. Vadinasi, Dagilis sumenkino mokslo vaidmenį ir nesugebėjo nustatyti esamo skirtingumo tarp mokslo ir poezijos. Reikia šutikti su Dagilio mintimi, kad poezijoje, kurioje menininkas įneša savo „aš“, esti subjektyvių elementų. Bet argi to pat nedaro mokslininkas kūrybinio proceso metu. Vadinasi, ne tai skiria mokslininką nuo poeto.

Negalime nesutikti su Dagiliu, kada jis apie „Anykščių šilelį“ sako: „Čia poetas, užsimanęs išstatyti tobulą paveikslą miško grožybės, vartojo buvusį Anykščių šilelį tik tai kaip medegą, iš kurios padirbo tokį paveikslą ir prieg tamtokį prakilnų, koks buvo jo mįslyje išstatytas. Poetas neesti vergu tikros būtybės, jis, aprašydamas kokį daiktą, ima visas jo ypatybes, reikalingas pasiekimo užžymėto mierio, prie stokos — savo išmįslytos prideda, o kas nereikalinga — su visu atmata. Taip ans šilelis, kurs kitkart augo pas Anykščius, galėjo būti ir ne toks tobulas. Jei augo tenai lepšiai,

⁴¹ Auszra“, 1886, Nr. 1, p. 6.

⁴² Ten pat.

⁴³ Ten pat, p. 7.

⁴⁴ Ten pat.

ūmedės ir baravykai, jei siūbavo ažuolai ir pušys, jei jautėsi kvapas sakų ir skruzdėlyno, girdėjos tilvikas ir lakštingala ir landžiojo po krūmus vilkas ir lapė, tai visų kitų veislių grybų, medžio, žvėrių ir paukščių galėjo ir nebūti. Bet poetas, norėdamas parodyti mįslių grožybės, rinko iš visų miškų vis, ką gražu atrado, ir surinkęs, kaip kvetkeles gražiai susodino savo Šilelyje, jog kilo prieš akis skaitytojo tikrai prakilnus paveikslas miško, kuriame ana mįslės grožybės stojosi nebemįslyjama, bet regima ir, taip sakant, jaučiama paprastu dasilytėjimu⁴⁵. Šiuo atveju S. Dagilis teisingai pastebi grožio objektyvumą, mato, kad grožis yra neatskiriama objektyviosios tikrovės (gamtos) dalis, jis teisingai apibrėžia kūrėjo vaidmenį, kuris turėtų ne kopijuoti esamą grožį, o kūrybiškai jį perdirbti. Šiais samprotavimais Š. Dagilis artimas materialistiniam tikrovės ir jos įsisavinimo supratimui. Toliau šią tikrovišką pažiūrą į meną S. Dagilis dar labiau užakcentuoja: „Mes, skaitydami Šilelį, tarytumei savo akimis regime kožną žolelę, kožną medelį ir anus putinus, krauju varvančius, ir kvėtkuotas, lygias, geltonas, kaip žvakes, pušeles, jaučiame visur tuos kvapus žolelių, tą pastebėtiną tylą miško vidurnaktyje, girdime trenksmą ir ošimą miškinųjų gyventojų ir sutartines paukštelių, dyvynai skambančias mišką dienai auštant“⁴⁶. Taigi, šiame straipsnyje S. Dagilis nagrinėja „Anykščių šilelio“ menines priemones ir teisingai galvoja, jog menininkas, kurdamas meninį kūrinį, apmąsto viską, kas realiai egzistuoja gamtoje, ir perteikia tai skaitytojui. Tikru meniniu kūriniu bus tik tas, kur menininkas apmąsto medžiagą, apibendrina, įneša savąjį „aš“ — tai, ko nėra, bet, menininko nuomone, turėtų būti. Vadinasi, kiekvienas kūrėjas, Dagilio nuomone, turi turėti kūrybinę idėją. „Poezija yra išreiškimo tobulo grožybės, taip vadinamo ieškinio (idealo), t. y. mįslyje tikrai išstatomo paveiklo tobulybės, kurio nėra visame pasaulyje, bet koku pagal išmones poeto galėtų ir turėtų būti tas ar kitas daiktas, atsitikimas arba žmogus: lygiai taipogi ji yra su išreiškimu ir viso tam priešingo, t. y. visokio klydžio nuo kelio tiesos, gero ir grožybės dėl parodymo, koku neturi būti daiktas“⁴⁷. Tačiau, mano S. Dagilis, menininkas negali pažeisti tikrovės: „Taip, jei Baranauskas dėl didesnio išgražinimo šilelio būtų patalpinęs tarp pušų ir eglių žilvičius su obuoliais, arba gražiausias palmes ir vynuodžius, kurie apie Anykščius neauga ir augti negali, arba karklus, lygius drūtumu ažuolams, amžiams suretėjusiems, ir augančius ne slėnėse, o ant viršukalnių,— tai būtų daleidęs poetišką neteisybę; o jei nuo savęs pridėjo nebuvusias ar apušes, ar vinkšnias ir kitus medžius, tai, nors iš buitiškos pusės neteisybė, iš poetiškos — bus tikra teisybė, nes visa tai galėjo būti“⁴⁸. S. Dagilis teisus, kada pabrėžia, jog menininkas nėra fotografas, bet jis čia pat sau prieštarauja. „Poezija,— rašo jis,— ne visados išreiškia vien tikrai galimus dalykus ir atsitikimus. Ji sutveria ieškinį (idealą), o ieškinys ir taip nepasiekiamas savo tobulybėje, kartais kilsta taip aukštai, jog atsiskiria nuo žemės ir sutrauko ryšius su visu tuo, kas yra žemiška: tada poetiškas paveikslas stojasi tikru vaisiumi tvertuvės (fantazijos), paveikslu ideališku, vartojamu dėl išreiškimo šiokios ar tokios mįslies poeto, arba šiaip išmonės ir tikėjimo žmogaus“⁴⁹. Pirmoji šio teiginio pusė, kad žmogaus sąmonė turi sugebėjimą abstrahuotis ir kad abstrahavimo keliu prieinama prie estetinio idealo, yra teisinga, bet negalima sutikti, jog idealas „sutrauko ryšius su visu tuo, kas yra žemiška“, nes tai reikštų, kad poezija yra nežemiškųjų kolizijų atvaizdavimas ir kad jos

⁴⁵ Ten pat p. 7—8.

⁴⁶ Ten pat, p. 8.

⁴⁷ Ten pat, p. 6.

⁴⁸ Ten pat, p. 8.

⁴⁹ Ten pat, p. 9.

tikslas padaryti „nepasiekiamą savo tobulybėje“ idealą. Taigi, estetikoje aiškiai matosi S. Dagilio prieštaravimas. Čia jis svyruoja ne tik tarp materializmo ir idealizmo, bet ir tarp objektyviojo bei subjektyviojo idealizmo, o straipsnio pabaigoje daro aiškiai idealistines išvadas: „Iš viso čia pasakyto galima išvesti sekančias tiesas: proza gamtinius daiktus, veikalus ir atsitikimus ant pamato jų pažinties paverčia į permones ir mįslius, duodančias skaitytojui apie tuos daiktus tikras žinias dėl pasisavinimo protu, o poezija priešingai — permones ir mįslius (idėjas), kilusias dūšioje poeto, apvelka paveikslus daiktų, veikalų ir atsitikimų dėl pasisavinimo jausmu. Arba trumpesniais žodžiais: proza paverčia daiktus į mįslius, poezija — mįslius į daiktus, ana užduoda darbą protui, ši jausmui, ana parodo tikrą teisybę, kas yra, ši — išmįslyta, poetiška teisybė, k. a. kas šiaip ar taip galėtų būti, nors iš tikro ir nėra“⁵⁰.

Čia S. Dagilis ne tik nutraukia ryšius tarp poezijos ir prozos, bet net priešpastato vieną kitai; mato skirtingas prozos ir poezijos veiklos sferas: „Proza paverčia daiktus į mįsles, poezija — mįslius į daiktus“. Prisiiminus, kad S. Dagilis supranta prozą kaip mokslo populiarinę literatūrą, iš jo baigiamųjų išvadų sektų, kad poezijos (grožinės literatūros) tikslas — ieškoti nežemiškų idealų. Tuo būdu S. Dagilis grožio traktavimu ir meno bei mokslo priešpastatymu artimas Zauerveinui, o taip pat carinėje Rusijoje paplitusioms F. Tiutčevo ir dalinai V. Solovjovo pažiūroms į meną. Įdomu pastebėti, kad vėliau žurnale „Mir iskusstva“ apie poeziją panašiai samprotavo A. Benua, Z. Gipijus, D. Filosofovas, D. Merežkovskis⁵¹. Todėl vargu ar galima sutikti su kategorišku A. Sprindžio teigimu, kad Dagilis „diegė sveiką estetinę mintį, ginančią realizmo pozicijas“⁵².

Matyt, teisingiausiai „Aušroje“ ir „Varpe“ grožio kategorijas aiškino Mačys-Kėkštas, Šliupas, Adomaitis ir Kudirka. Pavyzdžiui, jau analizuotoje diskusijoje, Mačys-Kėkštas priėjo išvadą, kad grožis objektyviai egzistuoja gamtoje ir gyvenime, o kūrėjas, įnešdamas savo „aš“, perkelia jį į meninius kūrinius; šio požiūrio laikėsi ir Šliupas.

Meniška išreikšti tikrovę — štai kur grožio esmė, — rašė J. Šliupas. Jis griežtai pasisakė prieš idealistinės krypties rašytojus, už abstraktų grožio supratimą. Ypač aštrios kritikos iš J. Šliupo susilaukė J. Zauerveinas už tai, kad šis „gaivino lietuvių kalbą per gaivinimą tikėjimo“⁵³ ir propagavo dangiškąjį, o ne žemiškąjį skambėjimą⁵⁴.

Panašiai estetikos problemas sprendė ir V. Kudirka, kuris taip pat pripažino, kad menas turi atspindėti tikrovę, tačiau daugiau dėmesio skyrė individualybės vaidmens mene tyrimui. V. Kudirka pabrėžė, kad meniniai kūriniai turi būti saviti, todėl kiekvienas menininkas turi turėti savo braižą, ir kad tikrovės atspindėjimas dar nereiškia jos pamėgdžiojimo bei fotografavimo.

„Lakštingalos — jau ką teisybė, tai teisybė — gieda dailiai. Tik vieno dalyko da negalima permąstyti: ar jos visos gieda tą patį, ar kiekviena turi savo ypatingą giesmę. Da reikia lukterėti — kada pritaikys tame dalyke fonografą, tada galima bus padaryti analizę, iš lakštingalų giesmių, ypač galima bus parodyti, kiek viena lakštingala pamėgdžioja kitą, arba,

⁵⁰ „Auszra“, 1886, Nr. 1, p. 9.

⁵¹ З. Гуннуис, На берегу Ионического моря, «Мир искусства», 1899, № 1, стр. 139—174, 186—194; А. Бенуа, Ответ г. Философому, «Мир искусства», 1901, № 8—9, стр. 301—309; Рцы, Стихи новейшие как-то не нужны, «Мир искусства», 1901, № 11—12, стр. 79—84; Д. Мережковский, Христос и Антихрист у Достоевского, Там же, стр. 85—128; З. Гуннуис, Критика любви, «Мир искусства», 1901, № 1, стр. 28—34 и др.

⁵² А. Sprindis, Lietuvių literatūros kritika 1863—1905, p. 140.

⁵³ Lietuvos mylėtojas (J. Šliupas), Lietuvizskiejį rasztai ir rasztininkai, p. 105.

⁵⁴ Ten pat, 107.

ki taip sakant, kiek dalių dėl savo giesmės priima iš giesmės kitos lakštingalos. Taip kaip visai neretai daro mūs dainiai, išrašydami tiesiog žodžius mūsų pirmūnų, kitų senesnių dainių⁵⁵,— rašė V. Kudirka.

„Varpo“ puslapiuose ir atskiruose savo veikaluose esamų grožyje objektyvių ir subjektyvių momentų santykio problemą taip pat mėgino išspręsti J. Adomaitis-Sernas, kuris, teisingai pastebėdamas, kad žmogus negali būti abejingas grožiui⁵⁶, nurodė, jog grožis yra subjektyviai įsivaivainamas. „Gražumas“,— sakė jis,— vienok ne visų akyse pasirodo tokiu jau, net pačios parvos ne visiems lygiai patinka: vienas labiau mėgsta mėlyną, kitas raudoną parvą. . . . Taigi mat ne visiems patinka tas pats. Gustai mat žmonių ne vienodi, apie juos todėl ne gal būt ginčų⁵⁷. Jis sakė, kad įvairios žmonių grupės ir tautos turi savo grožio supratimą. „Kas mums atrodo gražu,— rašė jis,— tai, pavyzdžiui, indietis, puošiantis savo galvą įvairiomis paukščio plunksnomis, laiko biauriu, o kas indiečiui patinka, tai mums gali visai nepatikti“⁵⁸.

V. Kudirkos, J. Adomaičio redaguojamame „Varpe“ buvo rašoma ne tik apie literatūrą, bet ir apie muziką, pabrėžiamas muzikos liaudiškumas, siūloma rinkti liaudies dainas, užrašyti jų melodijas, nes „užrašytos ilgiaus užsilaiko nuo išnykimo, o gal atsiras kompozitorius, kuris galės prigulinti jas sunaudoti“. Vieno tokio straipsnio autoriaus nuomone, kompozitoriai turi remtis liaudies melodijomis, nes kiekviena tauta turi savo ypatumus, kurie muzikoje turi atsispindėti. „Varpe“ spausdinamoje „Muzikinėje kronikoje“ dažnai buvo nurodoma, kad kompozitorių kūryba turi būti suprantama liaudžiai.

Taigi, XIX a. pabaigos mūsų publicistikoje vyko nuomonių susikirtimas visais teoriniais estetikos klausimais: vieniems — grožis yra objektyvios tikrovės subjektyvus atvaizdas, meno paskirtis — atvaizduoti realųjį žmonių gyvenimą, padėti jiems pagerinti savo gyvenimą (J. Adomaitis, V. Kudirka, J. Šliupas), kitiems — grožis antgamtinis reiškinys, dėl to meno tikslas — ne atvaizduoti gyvenimiškas kolizijas, o kurti jas (J. Zauerveinas). Tačiau vieni ir kiti galvojo, kad meno vystymosi priežastys — žmogaus sąmonės išsivystymo lygis, o tik atskirais klausimais J. Mačys-Kėkštas priartėjo prie materialistinio estetikos klausimų nagrinėjimo.

Vilniaus Valstybinis
V. Kapsuko vardo universitetas
Filosofijos katedra

Įteikta
1965 m. birželio mėn

ПРОБЛЕМЫ ЭСТЕТИКИ В ЖУРНАЛАХ «АУШРА» И «ВАРПАС»

Б. ГЕНЗЕЛИС

Резюме

В конце XIX в. в Литве усилилось движение либеральной буржуазии, которое было непосредственно связано с журналами «Аушра» («Заря») и «Варпас» («Колокол»). На страницах последних, поскольку они по существу были свободны от царской и церковной цензуры.

⁵⁵ V. Kudirka, Tėvynės Varpai, Tilžė, 1909, p. 24; „Varpas“, 1890, Nr. 6.

⁵⁶ (J. Adomaitis), Iš kur atsirado mūsų naminiai gyvuliai ir auginami augmenys?, Chicago, 1901, p. 54—55.

⁵⁷ Ten pat, p. 55.

⁵⁸ (J. Adomaitis), Ethnologija arba mokslas apie Žemės tautas, Chicago, 1903, p. 80.

происходила ожесточенная борьба по всем злободневным вопросам, в том числе и эстетике.

Круг эстетических проблем, обсуждаемых журналами «Аушра» и «Варпас», в основном сводился к следующим: Что такое искусство и как оно возникло? Какова ее связь с наукой? Отражает ли искусство действительность? Что такое прекрасное? По всем этим вопросам формировались различные концепции, в том числе выявилось прогрессивное — реалистическое направление в эстетике (И. Мачис-Кекштас, И. Шлюпас, И. Басанавичюс, С. Дагилис, Ю. Адомайтис-Шернас, В. Кудирка и др.).